

Aleksandrian kirjastot

Jaakko Frösén

Egyptistä kuuluu kummaa. Lähes viikoittain uutisissa kerrotaan merkittävistä arkeologisista löydöistä Välimeren rannikolta ensimmäiselle kataraktille. Tiedot eivät tule pelkästään Niilin laaksosta, vaan entistä enemmän myös kauppateiden varsilta itäisiltä vuorilta ja niiden takaa, samoin kuin läntisen hiekka-aavikon keitailta. Onpa lähdetty vihdoinkin etsimään myös sitä Kambyseen persialaista armeijaa, jonka egyptiläiset oppaat johtivat harhaan ja joka hävisi hiekkamyrskyyn Herodotoksen kertoman mukaan. Kaikkialla Egyptissä valmistaudutaan vuoden 2000 turistiryntäykseen. Täytyy olla uutta näytettävää.

Tällä kertaa myös Aleksandria on mukana. Kohta on kulunut 50 vuotta siitä kuoliniskusta, kuten Lawrence Durrell asian ilmaisi, joka merkitsi kreikkalaisen tai pikemminkin kosmopoliittisen Aleksandrian loppua. Tuon lähes puoli vuosisataisen ajan Aleksandrian on ollut tyytyminen Egyptin tytärpuolen rooliin. Onhan se aina ollut *Alexandria ad Aegyptum* eikä suinkaan *in Aegypto*. Vanhat rakennukset ovat rappeutuneet säännöllisen hoidon puutteessa, eikä itäistä rantaviivaa pitkin lyhyessä ajassa rakennettu uusi uljas kaupunkikaa korkeine kerrostaloineen, jotka nopeasti ovat slummiutuneet, ole eurooppalaisen silmään sen viehättävämpi näky. Mutta nyt aika on ilmeisesti kypsä ja Aleksandria tarpeeksi egyptiläinen päästäkseen osalliseksi kasvojen kohotuksesta uuden tuhatluvun kynnyksellä.

Aleksandrian satamalaitteet ja vanhat aallonmurtajat päätettiin korjata. Myös uusi leveä yhdystie kauppasatamasta kaupungin länsiosista Kairoon johtavalle aavikkotielle oli välttämätön. Samalla keskustaan alettiin rakentaa moderneja liikekorteileita ja pisteeksi i:n päälle perustettiin uusi Aleksandrian kirjasto. Historioitsijat ja arkeologit olivat syystä huolissaan. Kaikki nämä suuret rakennustyöt tuhoaisivat senkin vähän, mitä vielä on jäljellä antiikin ajan kaupungista nykyisten talojen alla ja satamalahden pohjassa. Aikaa oli vähän. Kaivauslupia oli ennen annettu vain puolalaisille arkeologeille. Nyt viranomaisten asenteet olivat perusteellisesti muuttuneet. Ranskalaiset, entiset siirtomaaherrat, päästettiin taas Aleksandriaan. Toteutuisivatko monien unelmat saada uutta tietoa Faroksen majakasta, Aleksanteri Suuren haudasta, Kleopatran palatsista tai kuuluisasta kirjastosta?

Aartenetsijät tutkimuksen riesana

Ranskalainen free lance -tutkija, arkeologi ja amforaspecialisti tohtori Jean-Yves Empereur oli kauan haaveillut Aleksandriasta tutkimuskohteenaan. Vuonna 1992 tehtiin laajakantoinen suunnitelma aallonmurtajien vahvistamiseksi ja betonoimiseksi. Arkeologien vaatimuksesta Faroksen majakan ympäristö päätettiin ennen sitä tutkia ja paikalle tarvittiin vedenalaisen kartoituksen ja arkeologian erikoismiehiä, sillä meren pohjasta oli vuonna 1960 löydetty suurikokoinen Isistä kuvaava veistos.

Työt aloitti kuitenkin ranskalainen harrastaja-arkeologi ja aartenetsijä Frank Goddio vuonna 1993. Pian hän kuitenkin kyllästyi sukelteluun, kun ei löytänyt muuta kuin 'kivenmurikoita' ja enemmän tai vähemmän rikkiäisiä ruukkuja – ei siis mitään aarteeseen verrattavaa. Lehdistö seurasi kyllä suurella mielenkiinnolla näitä puuhailuja, mutta sponsoreihin homma ei vielä purrut, vaikka yhdestä antiikin maailman seitsemästä ihmeestä olikin kysymys.

Ammattilainen ei kuitenkaan antanut periksi, ja niin Empereur jatkoi oman tutkimusryhmänsä kanssa sukelluksia vuonna 1995. Esiin tuli runsaasti hylkyjä amforalasteineen ja ilmeisestikin majakasta tai sen läheisyydestä peräisin olevia veistosten osia. Aleksandriaan oli Aleksanteri Suuren perustama ja Faroksen majakka Ptolemaiosten rakennuttama. Siksi olikin yllättävää, että suurin osa ajoitettavissa olevista veistoksista oli varhaisemmalta ajalta, jolloin tietojemme mukaan paikalla oli vain pieni Rhakotisin muinaisegyptiläinen yhdyskunta. Ptolemaiosten lisäksi hallitsijanimiä löytyi Psammetikhos II:sta (26. dynastia), Ramses II:een ja Seti I:een (19. dynastia) sekä edelleen aina keskivaltakunnan Sesostris III:een (12. dynastia).

Löydöt eivät välttämättä osoita, että paikalla olisi ollut tärkeitä

julkisia rakennuksia ja muistomerkkejä noina aikoina, sillä veistokset on voitu tuoda Aleksandrian koristukseksi muualta. Tuotiinhan sinne [Tuthmosis III:n (18. dynastia)] Heliopolioksen obeliskitkin, kuuluisat 'Kleopatran neulat', jotka aikanaan koristivat Ptolemaiosten palatsin yhteyteen rakennettua roomalaista Kaisareionia (Caesareum) ja jatkoivat myöhemmin matkaansa toinen Lontooseen ja toinen New Yorkiin.

Goddio kiinnostui tällä välin palatsialueesta, jonka hän – aivan oikein – sijoitti satamalahden alueelle. Siellä hän aloitti sukellukset ja kartoitustyöt vuonna 1996. Lehdistö innostui uudestaan asiasta, ja sensaatiouutinen tiedotettiin maailmalle: Kleopatran palatsi oli löytynyt, mahdollisesti myös Aleksandrian kuuluisa kirjasto. Kyllä palatsin sijainti on kauan ollut tiedossa, vaikka kaikki eivät siihen ehkä ole uskoneetkaan. Suurkaupungin puhdistamattomien jätevesien nyt jo pahasti saastuttaman satamalahden samean veden läpi näkyy edelleen muureja. Ne ovat jatkuneet rantaviivalla ja kuivalla maalla. Kuitenkin ranta-alueen kalkkikivikalliolta lähes kaikki muinaisjäänökset ovat pyyhkiytyneet pois jo kauan sitten rantatien Cornichen (nyk. Heinäkuun 26. päivän katu) rakentamisen ja levennystöiden yhteydessä. Kuten muualtakin kallion päältä vanhojen rakennusten kivet on kierrätetty useampaan kertaan tai siirretty täytemaan joukossa Faroksen saarelle johtavan Ptolemaiosten rakennuttaman kannaksen leventämiseksi.

Rantaviiva on siis perusteellisesti muuttunut kahdesta syystä. Ensinnäkin mannerlaatta, jolla se on, on painunut seitsemisen metriä ja vienyt mukanaan rantaviivan rakennukset satamalahden pohjaan. Lisäksi uusi rantaviiva on pengerrytetty ja Heptastadion levennetty moninkertaiseksi. Pengerryksestä ja levennyksestä on löydettävissä valtava määrä sorteineitten vanhojen rakennusten kiviä ja veistosten palasia, jotka eivät enää ole alkuperäisellä paikallaan.

Pian Goddio kyllästyi tähänkin hankkeeseen saatuaan sensaationälän tyydytettyä ja sponsorirahat kerättyä. Nyt hän sukeltaa esiin Abukirin taistelussa Aleksandrian edustalla brittien upottamaa Napoleonin laivastoa. Hyvä, että kyllästyi, sillä sukeltelu ja varomaton aarteenmetsästyminen saattaa tuhota lopullisesti arvokasta historiallista aineistoa. Paikka on ensin kartoitettava perusteellisesti satelliittikuvauksin ja uusinta luotaustekniikkaa hyväksi käyttäen. Vasta kun tiedämme tarkoin, mitä satama-altaan pohjassa on, on sukellusten vuoro. Hyvä kuitenkin, että julkinen huomio kiinnitettiin muinaisjäänöksiin. Aallonmurtajaa korjaavat insinöörit joutuvat nyt ottamaan nekin huomioon eivätkä vala kaikkea muuta mutkitta betoniin.

Jos rauniot todella kuuluvat Ptolemaiosten palatsiin ja yksityissatamaan, niiden seassa myöhempien seinien alla voi olla tulipalossa tuhoutuneita osia. Kenties myös se kirjasto tai kirjavarasto, jonka kerrotaan tuhoutuneen tulipalossa vuonna 48 eKr., on vielä löydettävissä. Mutta voiko tämä olla kuuluisan kirjaston sijaintipaikka? Tähän kysymykseen palaan myöhemmin.

Hauraitten esineiden nostaminen satama-altaan pohjalta voi olla tuhoisaa. Siksi useimmat esineet ja rakenteet jätetään paikalleen. Hurjimmat tiedot kertovat suunnitelmista rakentaa vedenalainen museo. Kävijät saisivat kulkea vesitiivissä lasiputkessa meren pohjassa palatsin alueelta toiselle ja ihmetellä sieltä palatsin muinaista loistoa. Samalla tarjoutuu tilaisuus meren elämän tarkastelulle. Mutta ennen sitä viemärit on johdettava muualle ja satama-allas perusteellisesti puhdistettava. Se taas vaikuttaa ylivoimaiselta tehtävältä, joskaan ei mahdottomalta.

Nyky aika ajaa menneisyyden yli

Kesäkuussa 1997 tienrakentajat törmäsivät hautausmaahan. He valmistivat kaivinkoneillaan yhdystien pohjaa ja paaluttivat siltoja ja ajoramppeja. Vanhan Aleksandrian laajat hautausmaat paljastuivat läntisen kaupunginosan Gabbarin alueelta. Monet hautarakennelmista voitiin ajoittaa Ptolemaiosten kaudelle, varhaisimmat aina 200-luvulle eKr. Empereurin arkeologiryhmä sai taas muuta tehtävää ja ajateltavaa.

Ripein toimenpitein vaaranalainen alue kartoitettiin ja samalla yritettiin pelastaa, mikä vielä pelastettavissa oli. Sitä riitti. Voimavarat olivat aivan liian pienet, mutta viranomaiset saatiin vakuuttuneiksi löydön keskeisestä historiallisesta merkityksestä. Alue päätettiin pelastaa ja säilyttää tulevia

tutkimuksia varten. Tien linjausta ei muutettu, mutta se johdettiin siltaa pitkin hautausmaan yli. Tietysti siltpilarit tuhosivat osan haudoista, mutta nekin yritettiin sijoittaa epäsäännöllisesti maaston ja muistomerkkien mukaan, niin että alueelle aiheutettiin 'mahdollisimman vähän vahinkoa'. Nykyaika ajoi ja ajaa jatkossakin konkreettisesti menneisyyden yli.

Pahempaa tuhoa ovat saaneet aikaan kaupungin keskustassa mellastaneet grynderit. Aleksandria tarvitsee uuden liikekeskuksen. Se on toki myönnettävä, mutta onko se välttämättä rakennettava rantaviivalle muinaisen Aleksandrian keskustaan. Vastaukseksi saa, että siirtomaavallan aikana rakennetut talot, jotka vuosikymmeniä ovat olleet vailla säännöllistä huoltoa, ovat rappeutuneet korjauskelvottomiksi. Ne ovat jo saaneet purkutuomion. Osittain ne on perustettu kalkkikivikalliolle, jonka päältä muinaisjäänökset on jo kauan sitten lakaistu mereen. Silloinhan arkeologin kannalta asiassa ei ole ongelmaa. Välistä niiden alta kuitenkin paljastuu muinaisen Aleksandrian ruutukaavaa. Grynderi ja rakennusviranomaiset eivät tee eroa. Kaikki on saatava pois ja suunnattoman arvokas tonttimaa käytettävä mahdollisimman tarkkaan hyväksi.

Ensimmäistä kertaa Aleksandrian historiassa kaivetaan myös maanalaisia kerroksia, niin syvään kuin pohjavesi suinkin antaa myöden. Arkeologien pelastuskaivauksille annetaan hyvin vähän aikaa. Katastrofeilta on toistaiseksi välttytty, sillä kohteet eivät ole sijainneet aivan muinaisen kaupungin ydinkeskustassa. Sitä paitsi kaivajat ovat olleet asiantuntijoita, usein Empereurin ryhmän paikalla olevia rutinoituneita arkeologeja.

Uusi kirjasto vanhan liepeille

Uudisrakennussuunnitelmaan kuuluu myös julkisia rakennuksia, niiden joukossa siis uusi Aleksandrian kirjasto. Ensimmäiset tiedot kertoivat, että se rakennettaisiin maineikkaan vanhan kirjaston paikalle. Onneksi ei sentään, mutta hyvin lähelle Aleksandrian yliopiston kampukselle. Myös sen rakennustöiden yhteydessä jouduttiin turvautumaan pelastuskaivauksiin, koska ensimmäisiin suunnitelmiin ei kuulunut ollenkaan rakennuspaikan arkeologinen tutkimus. Sieltähän löytyi raunioita, onneksi ei kuitenkaan vanhan kirjaston. Rakennustyöt keskeytettiin siksi aikaa, että alue saatiin jotenkuten kartoitettua ja kaivettua. Alunperin uuden kirjaston avajaisten piti olla vuonna 1995. Viimeiset tiedot puhuvat vuodesta 2000, jonka juhlallisuuksiin ne kieltämättä sopivatkin.

Ajatus uuden merkittävän kirjaston rakentamisesta Aleksandriaan sai tuulta purjeisiinsa, kun se esitettiin vuonna 1974. UNESCO lähti tukemaan hanketta. Vasta vuonna 1988 oltiin niin pitkällä, että paikka oli valittu ja voitiin järjestää arkkitehtikilpailu. Samalla jo, jotenkin ennen aikojaan, järjestettiin juhlallinen peruskiven muuraus Chatbyn yliopistokampuksella Silsilan kaupunginosassa, vähän ydinkeskustasta itään. Kilpailun voitti norjalainen ehdotus, ja rakennustyöt voitiin aloittaa. Tavoitteena oli rakentaa 160 metrin läpimittainen sylinterimäinen rakennus, jonka pohjakaava kuvaa auringon kehää ja samalla sen hieroglyfimerkkiä. Korkeutta rakennukselle tulisi 12–32 metriä, ja sen oli tarkoitus taata kotipaikka vähintään 5 miljoonalle kirjaneiteelle.

Assuanin julkilausuma vuonna 1990 takasi hankkeelle kansainvälisen sekä henkisen että rahoitustuen. Rakennushankkeen yhteydessä on järjestetty monenlaisia kansainvälisiä tapaamisia, joissa on puitu kirjastolaitokseen ja sen historiaan liittyviä kysymyksiä. Nykyaika ja moderni kirjastotekniikka yritetään sovittaa yhteen muinaisen Aleksandrian kirjaston ideologian kanssa. Erityisesti ranskalaiset ovat olleet asiassa aktiivisia, heillä kun on viime aikoina ollut omiakin suuria hankkeita, joilla on pyritty kehittämään julkista kirjastolaitosta. Viime tapaamiset olivat Pariisissa kesäkuussa ja Aleksandriassa marraskuussa 1999. Mutta ei uudella kirjastolla lopultakaan ole kovin paljon tekemistä historiallisen kirjaston kanssa.

Antiikin ajan kuuluisa kirjasto sijoitettiin Ptolemaiosten palatsin yhteydessä toimivaan Museion-rakennukseen, 'muusien temppeliin' eli 'kulttuurikeskukseen'. Myöhemmin sitä alettiin kutsua 'Äitikirjastoksi' tai 'Suureksi kirjastoksi' erotukseksi kaupungin muista kirjastoista. Kirjastosuunnitelma kuului jo varmaan siihen toimeksiantoon, jonka Aleksanteri Suuri antoi arkkitehti Deinokrateelle Aleksandrian kaupungin kaavoituksesta, ja sen esikuvana ja ylykkeenä saattoi hyvinkin

olla hänen opettajansa Aristoteleen yksityiskirjasto. Tämä kokoelma ei kuitenkaan tullut kirjaston pesämunaksi, koska Aristoteles testamenttasi sen kuollessaan vuonna 332 Vähä-Aasian Skepsiksestä kotoisin olleelle oppilaalleen Neleukselle, joka vei sen mukanaan kotipaikkakunnalleen saatuaan tarpeeksi Ateenan ilmapiiristä. Sieltä se aikanaan vuonna 86 eKr. kulkeutui Sullan ryöstösaaliina Roomaan.

Ptolemaios I Soter kääntyi Aristoteleen seuraajan Theofrastoksen puoleen saadakseen apua kirjaston alkuvaiheisiin. Tämä taas toimitti paikalle oppilaansa Stratonin. Päätyön itse kirjaston suunnittelussa teki perimätiedon mukaan kuitenkin Demetrios Faleronilainen, hänkin Theofrastoksen oppilas ja sitä paitsi Makedonian kuningas Kassandroksen sijainen, joka hallitsi Ateenaa lähes yksinvaltaana kymmenen vuoden ajan. Vuonna 317 hänen kerrotaan tulleen Aleksandriaan.

Ensimmäiset kirjat hankittiin kopioimalla. Keinoja ei kaihdettu. Alkuperäiset 'kaukolainoiksi' ja kopioitaviksi saadut papyruskäsikirjoitukset siirrettiin kirjaston kokoelmiin ja entiset omistajat saivat tyytyä kopioihin. Olivathan ne uusia ja ehyempiä. Myös matka- tai muuttotavaroiden mukana maahan tuodut kirjakääröt takavarikoitiin jo satamassa kopioitaviksi, ja taas, kuten kerrotaan, omistajat saivat tilalle kopiot. Vuonna 280 kirjastossa kuuluu olleen jo 280 000 käärröä. Aristeeas-kirjeen tarina vuoden 150 paikkeilta Ptolemaios II Filadelfoksen aikana toimeenpannusta Septuagintan eli Vanhan testamentin kirjojen kreikkannoksesta kertoo myös aktiivisesta käännöstoiminnasta. Tässä tapauksessa se koski heprean- ja arameankielistä uskonnollista kirjallisuutta, mutta todennäköisesti muutakin käännettiin.

Tieto oli silloinkin valtaa, ja moni antiikin merkkimies, erityisesti moni kirjailija, kävi sitä ammentamassa Aleksandrian kirjastosta. Aleksandriasta tuli hellenistisen kauden kulttuuripääkaupunki. Mikäli tietomme pitävät paikkansa, kirjastossa oli ennen pitkää puoli miljoonaa käärröä. (Niiden lisäksi mainitaan 200 000, mutta ei ole varmaa, sisältyvätkö ne jo edellä mainittuun lukuun vai onko ne siihen vielä lisättävä.) Muut hellenistiset hallitsijat eivät halunneet olla huonompia, ja niin kirjastoja perustettiin jokaiseen arvostaan kiinni pitävään kreikkalaiskaupunkiin. Ptolemaios II lahjoitti sellaisen Ateenalle. Seleukidit perustivat suuren kirjaston Syyrian Antiokiaan ja antigonidit Makedonian Pellaan. Tämä viimeksi mainittu löysi tiensä L. Aemilius Paulluksen sotasaaliina Roomaan Pydnan taistelun jälkeen vuonna 167. Eumenes II lähti kilpailuun mukaan ja perusti kirjaston Pergamoniin vuonna 196.

Kilpailu 'hyvästä' käsikirjoituksista oli kova. Markkinoille alkoi tunkea vääreännöksiä. Egypti käytti kilpailussa myös kyseenalaista keinoja ja kielsi papyruksen maastaviennin. Pergamon pani paremmaksi ja keksi tilalle pergamentin. Siitä nimi, kuten tarinassa kerrotaan. Parkittua nahkaa on kautta aikojen käytetty kirjoitus pohjana, erityisesti juutalaisissa pyhissä kirjoissa. Myös parkitsematonta molemmin puolin työstettyä ja tasaiseksi hiottua nuoren eläimen, etenkin lampaan tai vuohen, sarveismaista läpikuultavaa nahkaa eli pergamenttia on käytetty kirjoitusmateriaalina jo ennen kuin tarina kertoo sen keksityn. Mutta eihän sillä ole suurta merkitystä. Tarina sinänsä on olemassa ja kertoo kilpailusta kirjastojen välillä. Varmaankin kilpailu edisti tuotekehittelyä ja loi uusia markkinoita pergamentille.

Mikään ei ole ikuista. Ei edes kirjasto ole ikuinen ja varma suoja hauraille papyruksille ja pergamenteille. Tarina kertoo, että Aleksandrian kirjasto tuhoutui ensimmäisen kerran tulipalossa elokuussa vuonna 48 eKr., kun Caesar vieraili kaupungissa. Kleopatran kiistellessä veljensä Ptolemaioksen kanssa vallasta palatsin satamassa ollut laivasto sytyttiin tuleen. Tuli levisi rannalla olleisiin varastorakennuksiin sekä 'kirjastoon' ja tuhosi suuren määrän kirjakääröjä.

Caesaria on siis syytetty tästä tihutyöstä, ja pahat kielet kertovat, että Caesar olisi tahallaan sytyttänyt oman laivastonsa tuleen, kun merimiehet jo kaipasivat takaisin Roomaan eikä Caesarilla ei itsellään ollut mitään kiirettä kotiin; olihan hän vastikään tavannut Kleopatran. Se, että aikalaiset pitivät paloa roomalaisten synnä ja että se todella tuhosi suuren määrän kirjallisuutta, näkyy myös kertomuksen jatko-osassa. Marcus Antonius nimittäin, tietysti Caesarin kuoleman jälkeen, halusi tarinan mukaan hyvittää Kleopatralla kirjaston menetyksen ja tarjosi korvaukseksi 200 000 käärröä Pergamonin kirjastosta – varmaan vastoin kirjastonhoitajien tahtoa.

Oli tarina totta tai ei ja oli teon motiivi mikä tahansa, se kuitenkin tukee kertomusta Aleksandrian kirjavarojen palosta. Olivatko nuo kirjat sitten kirjastossa tulipalon aikana vai vain sataman varastossa? Paloiko tosiaan kirjasto vai vain varasto? Se onkin toinen juttu.

Muuttunut rantaviiva

Aleksandrian kirjaston tarkka sijainti palatsikompleksissa on kauan askarruttanut tutkijoiden mieliä. Sama koskee monen muun merkittävän julkisen rakennuksen sijaintia, ei vähintään Aleksanteri Suuren haudan.

Kuten jo totesin, itäisen satamalahden rantaviiva on muuttunut täysin. Antiikin ajalta säilyneitä topografisia mainintoja on vaikea, ellei suorastaan mahdoton sijoittaa nykyiselle kartalle. Kaupunki sijaitsee leveällä kalkkikiviniemikkeellä, joka kolmessa poimussa työntyy Välimereen. Pitkin sen itäreunaa laski aikanaan Niliin läntisin haara eli Kanopos, jota kuitenkin aika ajoin jo antiikin aikana jouduttiin pitämään keinotekoisesti auki makean veden saannin turvaamiseksi. Nykyään sen tilalla on kanava, ja läntisin haara on Rosettan lasku-uoma. Kahden eteläisimmän poimun välissä on painauma, johon oli muodostunut iso ja matala makean veden allas, Mareotis järvi. Osittain se vallattiin maanviljelykselle. Pohjoinen poimu nousee Välimeren pinnan yläpuolelle ja muodostaa Faroksen saaren, joka puolestaan aallonmurtajana antaa suojan luonnon satamalle.

Deinokrates yhdisti Faroksen saaren mantereeseen n. 1300 metriä pitkällä Heptastadion-kannaksella, jolla kahdet vankkurit helposti pystyivät ohittamaan toisensa. Kannas jakoi satama-alueen kahteen altaaseen, läntiseen Eunostokseen eli 'Hyvän kotiinpaluun satamaan' ja itäiseen 'Suureen satamaan'. Saaren ja Mareotis järven väliselle alueelle hän sijoitti ruutukaavansa. Mantereelta pohjoiseen työntyvä Lokhias (nyk. Silsila) niemi sulki sataman idässä, ja sen kärkeen rakennettiin aallonmurtaja kohti Faros saaren itärantaa, johon taas sijoitettiin kuuluisa majakka. Rantaviivan puolivälissä oli pieni niemeke ja Lokhiaan kainalossa saari, joka sai nimekseen Antirodos. Nämä erottivat satama-altaasta ja sen rannasta suojaisan osan. Se valittiin kuninkaan palatsin ja yksityissataman paikaksi.

Kun alue rajattiin etelästä itä-länsisuunnassa kulkevalla kadulla, rantaan jäi kolmionmuotoinen kuninkaallinen kortteliryhmä Brukheion. Sen eteläpuolella oli kadun suuntaisesti sarja neliömäisiä kortteleita julkisia rakennuksia ja aukioita varten. Niiden eteläpuolella kulki pylväiden reunustama Kanoposkatu (ent. Rosettan, sittemmin Fuad I:n katu, nyk. Sharia Horreya), kaupungin pääkatu, joka alkoi idässä ympärystymuurin keskikohdassa olevasta pääportista ja ulottui länteen Heptastadionin eteläpuolitse Eunostoksen rantaan.

Kadun eteläpuolella oli toinen sarja julkisten rakennusten kortteleista ja niiden jälkeen tiheään rakennetut asuinkorttelit sekä Rhakotisin kaupunginosa egyptiläisiä ja muita eikreikkalaisia, kuten juutalaisiirtokuntaa varten. Pohjois-eteläsuunnassa ruutukaavaa halkoi kolme pääväylää, idässä Lokhias niemeltä lähtevä Palatsikatun satama-altaan keskikohdalta palatsialueen läntisestä reunasta lähtevä pääkatu, joka nykyinen nimi on Profeetta Danielin katu, ja Heptastadionilta lähtevä pääkatu. Sen toiseen päähän aivan kaupungin etelämuurin kupeeseen Rhakotisin kaupunginosaan sijoitettiin uuden jumalan Sarapiksen päätemppli, kuuluisa Aleksandrian Sarapieion.

Vaikka Deinokrateen ruutukaava ja sen kadut ovat suureksi osaksi vielä tänä päivänäkin olemassa – ja aiheuttavat vakavia ongelmia Aleksandrian nykyiselle auto- ja raitiovaunuliikenteelle –, antiikin rakennusten sijoittaminen tähän kaavaan on, kuten jo sanoin, erittäin ongelmallista. Erityisesti tämä koskee rantaviivaa ja palatsikortteleita.

Missä sijaitti Aleksandrian kirjasto?

Missä siis oli Aleksandrian kuuluisa kirjasto ja mitä sille tapahtui? Kysymys on ensin jaettava kahteen osaan ja ensin on vastattava kysymykseen: Mikä kirjasto? Antiikin ja varhaiskeskiajan kreikan- ja latinankieliset lähteet mainitsevat Aleksandrian kirjaston, bibliotheca, bibliotheca, täsmentämättä käsitettä. Tämä on antanut italialaiselle tutkijalle professori Luciano Canforalle aiheen esittää, että epämääräisellä käsitteellä ei tarkoiteta yhtä ja erillistä kirjastorakennusta, vaan institutiota sinänsä, 'kirjastoa' tiettyjen kirjojen

sijoituspaikkana esimerkiksi egyptiläisessä temppeleissä. Esikuva tulisi siis faraoiden Egyptistä eikä niinkään Ateenasta.

Muinaisygyptiläisissä temppeleissä oli temppeleihin ja sen omistajaan liittyville kirjoille ja kirjoituksille varattu paikka pylväshallissa ennen kaikkein pyhintä. Canforan selitysmallin mukaan Aleksandrian bibliotheke eli 'kirjasto' oli sijoitettu Aleksanteri Suuren kuolintemppeleihin vastaavalle paikalle ja sen kaikkein pyhin oli kuninkaan hauta. Tähän halliin ei mahtunut koko Suuren kirjaston kirjamäärä, vaan loput oli sijoitettu viereisen Museionin tiloihin sekä Sarapiksen temppeleihin 'tytärkirjastoon'. Tämä ajatus sisältää myös sen, että yhden rakennuksen mahdollisessa tulipalossa tai muussa tuhossa, koko kirjavarasto ei tuhoutunut, vaan ainoastaan osa.

Samalla Canfora, ennen muuta ajanlaskumme taitteessa kirjoittaneen maantieteilijä-historioitsija Strabonin kuvaukseen perustaen ja noudattaen sen aikaisempia tulkintoja, sijoittaa Aleksanteri Suuren haudan ja Museionin, jotka ainakin aika ajoin olivat avoimia muillekin kuin kuningasperheelle ja heidän suosikeilleen, palatsikompleksin ja pääkadun välisiin julkisiin kortteleihin. Näin hän myös ulottaa palatsialueen aina pääkadulle asti. Tarkemmin määritetty paikka on Horreya-kadun ja Profeetta Danielin kadun kulmassa. Tähän kohtaan useimmiten sijoitetaan Aleksanteri Suuren muistomerkki, Strabonin mainitsema Soma tai Sema.

Suuren kirjaston yhdistäminen näihin tietoihin on uutta. Näin pitkälle ei varmaan satamassa olleista laivoista ryöstäytynyt tulipalo edennyt. Tai jos olisi edennyt, se olisi varmaan erikseen mainittu, sillä siinä tapauksessa tuli olisi tuhonnut paljon muitakin. Palaneet kirjakääröt olivat siis mitä ilmeisimmin erillisessä satamavarastossa. Caesar ei itse tietenkään mainitse mitään tästä tuhosta, eikä moni muukaan sotaretkestä raportoiva historiankirjoittaja. Sitä paitsi Strabon kävi itse Museionissa – hän ei muuten mainitse erikseen kirjastoa – runsaat 20 vuotta Caesarin aiheuttaman tulipalon jälkeen, mutta ei tiedä kertoa rakennuksen aikaisemmasta tuhosta tai edes palon jäljistä.

Palatsialueen rakennuksista ainoastaan Kaisareion (Caesareum) on varmuudella paikannettavissa, sillä sen edestä löytyivät Heliopoliksen obeliskit eli 'Kleopatran neulat'. Kleopatra päätti rakennuttaa temppeleihin Antoniuksen kunniaksi, mutta se jäi kesken ja Octavianus (Augustus) muutti sen voittonsa kunniaksi omaksi temppeleikseen. Paikka on palatsikortteleiden läntisellä laajennuksella, ja rakennus muutettiin myöhemmin kirkoksi.

Sen sijaan jopa rantaviivan niemekkeet ja sen edessä olevat pienet saaret palatseineen ovat saaneet vaihtaa paikkaa Goddion uusimpien mittausten jälkeen. Suuri kirjasto sijoitetaan useimmissa rekonstruktioissa palatsin ns. yksityisalueelle Lokhias niemen juurelle vanhan rantaviivan tuntumaan. Näin tekevät erityisesti ne, jotka edelleen uskovat kertomukseen 'Suuren kirjaston' tulipalosta vuonna 48 eKr. Tuo paikka on tällä hetkellä ainakin suureksi osaksi mitä ilmeisimmin satama-altaan pohjassa.

Oli se sitten kirjasto tai vain kirjavarasto, tulipalo on jättänyt jälkeensä suuren määrän hiiltyneitä papyruskääröjä. Jos jälleenrakennustöiden yhteydessä tuhopaikka vain tasoitettiin ja uudisrakennus pystytettiin vanhalle perustalle, kuten yleensä siihen aikaan oli tapana, hiiltyneet papyrukset voivat vielä olla satama-altaan pohjassa, myöhempien rakennusjäännösten ja aaltojen (myöhemmin myös viemäreiden) tuoman lietteen säilyttävässä hermeettisessä puristuksessa.

Milloin kirjasto oikein tuhoutui?

Moni on kertonut käynnistään Aleksandrian kirjastossa Caesarin jälkeen. Jos siis kirjasto ei tuhoutunut silloin, niin milloin sitten?

Mutta ennenkuin mennään seuraaviin kertomuksiin kirjaston tuhosta, jotka liittyvät kristinuskon voittokulkuun, lisättäköön ongelmaan vielä yksi juonne. Aleksandrian 'äitikirjaston' lisäksi oli siis olemassa myös 'tytärkirjasto', joka oli sijoitettu Sarapieioniin, aivan kaupungin varhaishistoriasta lähtien. Sarapiksen temppele rakennettiin egyptiläisen väestön asuma-alueelle. Se kuului osana Ptolemaiosten uskontopolitiikkaan, jonka tavoitteena oli uuden jumalahmon avulla yhdistää kreikkalainen ja egyptiläinen uskontokäsitys. Uutta uskontoa propagoitiin erityisesti egyptiläisille, sillä se oli osa paikalliseen väestöön kohdistettua kreikkalaistamispyrkimystä. Tarkkaa tietoa ei ole siitä, mitä kirjallisuutta tähän sivukirjastoon

kerättiin, mutta yleinen käsitys on, että temppelekirjastossa oli erityisesti egyptinkielistä ja muuta uskonnollista kirjallisuutta. Käsitys ei kuitenkaan perustu antiikin lähteisiin.

Tässä vaiheessa siis tarkasteltavana on vähintään kaksi Aleksandrian kirjastoa. Suurin osa Sarapieionin alueesta on käytössä olevan islamilaisen hautausmaan alla, joten arkeologisia tutkimuksia siellä ei voi tehdä.

Keisari Caracallan aikaiset levottomuudet kuohuttivat ja tuhosivat kaupunkia vuonna 215. Emme tiedä, aiheutuiko tuhoa myös Brukheionille ja siellä olevalle kirjastolle. Ainakin historiatietojen mukaan keisari uhkasi kostaa Aleksanteri Suuren kuoleman polttamalla Museionin. Mahdollista on, että Sarapieionin alueella levottomuudet olisivat ulottuneet temppelein sisään, sillä ne liitetään kertomuksiin temppelein läheisyydessä sijaitseviin Kom el-Shugafan katakombeihin. Ainakin uudet levottomuudet ja katutaistelut kuutisenkymmentä vuotta myöhemmin saivat paljon tuhoa aikaan.

Palmyran hallitsija Zenobia, joka väitti olevansa itsensä Kleopatran jälkeläinen, oli ottanut Aleksandriassa komennon ja keisari Aurelianus päätti ottaa kaupungin väkivalloin takaisin. Seurauksena oli koko Brukheionin eli vanhan palatsialueen tuho vuonna 273. Kirjaston kohtalosta ei ole säilynyt erillistä raporttia. Ehdittiinkö se kenties evakuoidea esim. Sarapieioniin? Seuraava tuho koitti vain vähän myöhemmin keisari Diocletianuksen aikana. Niistä muistuttaa vielä Sarapieionin alueella pystyssä oleva graniittipylväs, nk. 'Pompeiuksen pylväs'.

Kristinusko tuli Aleksandriaan tarinan mukaan evankelista Markuksen tuomana jo ensimmäisen vuosisadan puolivälissä vuonna 45. (Markus kärsi marttyyrikuoleman vuonna 62). Kaupungin juutalaisten keskuuteen ja sen asuma-alueelle perustettiin järjestäytyneet kristilliset seurakunta jo ennen Rooman seurakuntaa, joten Aleksandrian ja koko Afrikan patriarkka ja paavi voi ylpeillä kantavansa kristillisen kirkon vanhinta kirkkoruhtinaa vastuuta ennen Rooman paavia. Seurakunta oli kreikkankielinen ja tarvitsi pian oman kirjaston. Emme tiedä, milloin Aleksandrian kreikkalaisortodoksisen patriarkaatin kirjasto on perustettu, mutta joka tapauksessa se oli olemassa viimeistään, kun kristinusko sai hyväksytyt ja vakiintuneen aseman Rooman valtakunnassa pitkälistien vainojen ja riitojen jälkeen.

Kristityt aloittivat ajanlaskunsa marttyyrien vuodesta 284. Monet olivat paenneet erämaahan syntyneisiin yhteisöihin tai siirtyneet erakoiksi. Kristinuskon voittokulku tapahtui keisari Konstantinuksen aikana Nikean vuoden 325 ekumeenisesta kirkolliskokouksesta lähtien. Nyt tarkasteltavana on siis jo kolme Aleksandrian kirjastoa. Kristillisen kirjaston varhaisvaiheista meillä ei ole kunnon tietoa. Ei myöskään siitä, jouduttiinko se mahdollisesti evakuoimaan pahimpien vainojen, esimerkiksi Diocletianuksen vuoden 303 vainon aikana. Tiedämme vielä, että Synesios Kyreneläinen vieraili Aleksandrian kirjastossa vuonna 380. Mikähän kirjasto tuokin mahtoi olla? Vieläkö Suuri kirjasto oli tallella jossain, ehkä Sarapieionissa, vai tarkoittaako merkintä kenties Markuksen seurakunnan kirjastoa?

Aleksandrian patriarkka Theofilos otti vuonna 391 keisari Theodosius I:n jo 389 antaman käskyn lopettaa kaikki pakanalliset institutiot varsin kirjaimellisesti. Historiankirjoittajat kertovat, miten hän uskonveljineen tunkeutui Sarapieionin ja tuhosi sen täydellisesti. Samalla varmaan poltettiin sen kirjasto. Tertullianus ja Ammianus Marcellinus, ja heitä seuraten myös Edward Gibbon selittäessään vuonna 1838 Rooman valtakunnan tuhoa, antavat kuitenkin ymmärtää, että samassa yhteydessä tuhoitiin Suuri kirjasto. Vai tarkoittaako tämä sitä, että koko jäljellä oleva kirjavarasto oli nyt tosiaankin temppeleissä sitten Brukheionin hävityksen?

Pakanuuden tuhoaminen jatkui kauan, ja yksi sen uhreista oli naisfilosofi Hypatia, joka koki kohtalonsa Patriarkka Kyrilloksen miesten käsissä Kaisareionissa vuonna 415. Rakennus oli muutettu Pyhän Mikaelin kirkoksi ja siitä tuli myös Aleksandrian katedraali. Kyrilloksen jälkeen kiista Kristuksen luonnosta jakoi Aleksandrian seurakunnan kahtia ja yhtä jumalaista luontoa edustavat monofysiitit perustivat oman koptilaisen kirkon. Kirkot ajautuivat opeissaan erilleen ja Khalkedonin ekumeenisessa kirkolliskokouksessa vuonna 451 koptit erotettiin muusta kristikunnasta. Myös uusi koptilainen kirkko tarvitsi kirjaston. Se on jo vähintään neljäs Aleksandrian kirjasto.

Persialaiset valtasivat kuningas Khosroen aikana Aleksandrian

Bysantin keisari Heracliukselta vuonna 617. Petoksen kautta heidät päästettiin kaupunkiin, mutta suurista hävityksistä ei kerrota. Pakanalliset persialaiset eivät tietämän mukaan kuitenkaan vainonneet kristittyjä, joten ilmeisesti myös kirjastot saivat olla rauhassa. Persialaiset kuitenkin karkoitettiin ja Egypti liitettiin uudelleen Itä-Roman valtakuntaan. Myöskään tässä vaiheessa ei kerrota suurista tuhoista kaupungissa.

Joulukuun 22. päivänä vuonna 640 Muhammedin lippu nostettiin Aleksandrian muureille. Heraclius yritti vastaiskuja, mutta hän oli menettänyt kaupungin lopullisesti ja seuraavassa helmikuussa hän kuoli. Amr Ibn al-Ass revytytti suuren osan kaupungin muureja, mutta esti laajemman ryöstelyn. Ibn al-Kiftin 'Viisaitten miesten kronikka' ja patriarkka Eutykhioksen arabiankieliset Annaalit kertovat tilanteesta. Amr lähetti kalifi Omarille viestin ja kertoi vallanneensa kaupungin, jossa oli 4000 palatsia, 4000 julkista kylpylää, 400 teatteria ja 12 000 puutarhamyymälää sekä 40 000 veroa maksavaa juutalaista; muslimit odottivat kärsimättöminä saalistaan.

Oppinut Johannes Filoponos, joka kertomuksen mukaan oli silloin vielä hengissä, pyysi valloittajaa säästämään 'kuninkaallisen aarretalon kirjat', joita oli noin 54.000. Mitä ja missä mahtoivat nämä kirjat olla tuon ajan Aleksandriassa, kun Zenobian ja Aurelianusuksen taisteluissa ainakin vanha kirjastorakennus oli tuhouttu jo vuonna 273 ja kristityt olivat tehneet lopun Sarapieionista kirjoineen jo vuonna 391. Vieläkö jossain saattoi olla 'kuninkaallinen kirjasto'?

Johannes, joka niin kristitty kuin olikin oli myös korkeasti ja monipuolisesti sivistynyt uusplatonisti, tuskin tarkoitti ortodoksisen tai koptilaisen seurakunnan kirjastoja. Ovatko historiantutkijain tiedot kirjaston tuhosta siis sittenkin liioitteluja? Vai oliko Johannes väärässä tai arabiankielinen kertomus epäluotettava.

Oli miten oli, kertomuksen mukaan Amr kysyi kalifi Omarilta, mitä kirjoille oli tehtävä. Sen ehkä vajaan kuukauden aikana, minkä vastaus viipyi, kirjaston olisi hyvin ehtinyt evakuoida. Kirjastoa kuitenkin vartioitiin, kuten kaikkea muutakin mahdollista ryöstösaalista. Kun vastaus viimein tuli se oli: Mikäli kirjat ovat sopusoinnussa Allahin kirjan kanssa, ne ovat tarpeettomia, ja jos ne ovat ristiriidassa sen kanssa, niitä ei ole syytä säilyttää.

Kertomuksen mukaan pergamenttineillä lämmitettiin kaupungin kylpylöitä puoli vuotta. Vain Aristoteles säästettiin. Pergamentti ei kyllä ole kovin hyvä polttoaine ja paha katkukin siitä tulee. Pitäisikö siis kertomusta uskoa? Amr ei itse jäänyt tuhouttuun Aleksandriaan, vaan jatkoi kohti nykyistä Kairoa ja sen Babylonin kristillistä linnaketta.

Mutta tarina Aleksandriasta ja sen kirjastoista ei pääty vielä tähän. Vuonna 828 venetsialaiset salakuljettivat pois Pyhän Markuksen maalliset jäännökset ja sen mukana Markuksen leijonan. Kuuluiko tuohon ryöstöön myös vanhoja arvokkaita kirjoja ja vieläkö niitä ylipäätään oli jäljellä, jää arvailujen varaan. Niilin kanooppisen haaran kuivuttua kaupunki jäi syrjään kauppateistä ja sen asukasluku väheni vähenemistään. Kyproslaiset kävivät vielä ryöstöretkellään vuonna 1365. Vuonna 1480 Kairon mamelukkisulttaani Kait Bey rakensi linnakkeen maanjäristyksessä tuhoutuneen Faroksen majakan perustuksille ja 1517 valta siirtyi turkkilaisille.

Pyhän Markuksen kirjasto

Lopuksi jokunen sana vielä Pyhän Markuksen kirjastosta, josta tuli Aleksandrian ja koko Afrikan Kreikkalaisortodoksisen Patriarkaatin keskuskirjasto, sekä sen myöhemmistä vaiheista. Kirjasto on edelleen olemassa.

Tänä syksynä on aloittanut toimintansa uusi Helsingin yliopiston tutkimushanke, jonka tavoitteena on pelastaa kirjaston arvokkaat käsikirjoitukset ja varhaiset painotuotteet. Hanke on osa johtamaani huippuyksikköä. Etenkin kirjaston pergamenttikäsikirjoitukset ovat osittain erittäin huonossa kunnossa ja vaativat pikaisia toimenpiteitä. Kirjastossa on vuoden 1955 luettelon mukaan 23 746 nimikettä. Suurin osa on kirjattu vuosina 1941–47 julkaistun kolmiosaisen luettelon. Pergamenttikäsikirjoituksia on 530 paksua sidosta ja varhaisia painotuotteita noin 2000. Lisäksi kirjastoon on tallennettu pöytäkirjoja ja asiakirjoja patriarkaatin varhaisen historian ajalta.

Kuuluisimpia kirjastolle aikanaan kuuluneita aarteita on kirjaston nimeäkin kantava Codex Alexandrinus, koko

Raamatun käsittävä 1640-sivuinen pergamentille tehty suurikokoinen käsikirjoitus, joka on kopioitu jo 400-luvulla mahdollisesti samassa kirjastossa. Vielä kuuluisampi lienee satakunta vuotta vanhempi Pyhän Katariinan luostarista löydetty 300-luvun 1460-sivuinen Codex Sinaiticus, joka myös lienee kirjoitettu Aleksandrian kirjastossa ja jossain vaiheessa evakuoitu Siinaille. Käsikirjoituksen kopiointiaikana Pyhän Katariinan luostaria ei vielä ollut. Molemmat ovat nykyään Lontoossa British Libraryssa. Mikä siis oli se kirjasto, jossa kolme- ja neljäksataaluvulla tuotettiin tällaisia 'loistopainoksia'?

Kirjasto on muuttanut monta kertaa. Emme tiedä, minne se alunperin perustettiin, mutta 200-luvun alusta lähtien se oli olennainen osa katekeettakoulua, johon liitetään kiinteästi kirkkoisät Clemens Aleksandrialainen ja Origenes. Patriarkaatin ensimmäinen residenssi lienee sijainnut Pyhän Markuksen kirkon yhteydessä, rannalla muurin ulkopuolella palatsialueesta hiukan itään. Se oli osa juutalaisten asuma-aluetta ja siellä Markus legendan mukaan kohtasi marttyyrikuoleman ja haudattiin. Sieltä patriarkka ja ilmeisesti kirjastokin muutti kaupungin länsiosaan Neitsyt Marian eli Theonaksen kirkon yhteyteen aivan vanhan muurin sisäpuolelle, lähelle Eunostoksen rantaa, sitä kohtaa, johon pääkatu tulee idästä.

Kirkot tuhottiin Diocletianuksen vainojen yhteydessä vuonna 303, eikä meillä ole tietoa, ehdittiinkö kirjasto siirtää turvaan. Näiden vainojen uhreja olivat Pyhä Menas ja legendan mukaan myös Aleksandrian Pyhä Katariina, jotka molemmat saivat vainojen jälkeen nimikkoluostarinsa. Nikean kirkolliskokouksen (v. 325) jälkeen tapaamme kirjaston katedraaliksi muutetussa Kaisareionissa eli Pyhän Mikaelin kirkossa. Se oli patriarkka Athanasiosuksen ja patriarkka Kyrilloksen kirjasto, mutta myös Markuksen kirkon paikalla Didaskaleionissa, missä Areios opetti 300-luvulla, oli oma kirjastonsa. Ortodoksinen pääkirjasto oli paikallaan aina islamin tulon vuonna 642 ja se on näin ilmeisesti kuuluisien käsikirjoitusten syntypaikka.

Koptilainen kirkko pääsi sopimukseen islamilaisen hallinnon kanssa, mutta sen johto siirrettiin uuteen hallinnolliseen keskukseen nykyiseen Kairoon, jossa sitä oli helpompi valvoa. Kreikkalaisortodoksinen kirkon peräänantamaton patriarkka karkoitettiin. Tässä vaiheessa patriarkaatin kirjasto lienee ollut ainoa suuri kirjasto Aleksandriassa. Sitä tuskin poltettiin, sillä ennen kaupungin ryöstöä ja tuhoa, oli hyvää aikaa evakuoita kirkot ja kirjasto, vaikka kronikat muuta kertovatkin. Ryöstöllä rehentely ja tuhon dramatisointi mennee osin arabikronikoitsijoiden piikkiin. Toisaalta kristityt varmaan halusivat työntää synn kirjaston tuhosta arabien niskaan.

Kirjaston kohtalosta ei ole tietoa, mutta todennäköistä on, että ainakin tärkein ja arvokkain osa sai turvapaikan Siinain Pyhän Katariinan luostarista, jolle profeetta Muhammed henkilökohtaisesti oli myöntänyt poikkeusaseman ja suojan ryöstöjä vastaan. Patriarkka palasi vuonna 750 ja samalla kirjasto avasi ovensa uudelleen Kaisareionissa. Patriarkka Eutykhios (933-940), sama mies, joka kertoi kirjaston tuhosta islamin valloituksen aikana, järjesti kirjavaraston uudelleen ja muodosti siitä patriarkaatin keskuskirjaston.

Vuonna 997 myös ortodoksinen patriarkan residenssi kirjastoinen jouduttiin siirtämään pääkaupunkiin. Kairon ajalta on vanhin maininta kirjaston omistamasta Codex Alexandrinuksesta. Käsikirjoitukset eivät kuitenkaan saaneet olla rauhassa. Renessanssista lähtien 'länsimaiden' kokoelmat olivat kiinnostuneita saamaan kokoelmiinsa käsikirjoitusaarteita. Niinpä niitä lahjoitettiin avokätisesti erityisesti hallitsijoille henkisen ja poliittisen tuen toivossa. Kyrillos Lukaris nimettiin Konstantinopolin patriarkaksi vuonna 1620. Hän vei kirjastosta mukanaan monta arvokasta käsikirjoitusta, mm. Codex Alexandrinuksen. Sieltä ne jatkoivat pian matkaansa Euroopan hoveihin. Riisuttu kirjasto palasi Aleksandriaan vuonna 1928.

Vuonna 1952 vietettiin kirjaston millenniumia eli tuhatvuotisjuhlaa. Vanhin käsikirjoituksista löytynyt ajoitus on nimittäin vuodelta 952. Kaikissa kopioissa ei kuitenkaan ole päiväystä, ja eri-ikäisiä käsikirjoituksia on sidottu samoihin puukantisiin koodekseihin. Usein päiväys on sidoksen päiväys, joten kirjoitukset ovat sitä vanhempia. Huolellinen kodikologinen tutkimus selvittää, miten vanhoja käsikirjoituksia kokoelmassa todella on säilynyt.

Kirjoittaja on professori Helsingin yliopiston Klassillisen filologian laitoksella. Kirjoitus perustuu esitelmään Suomen Egyptologisen Seuran kokouksessa 19.10.